

Araştırma Makalesi/Research Article

Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Yaşanan Şubat 2023 Tarihli Balon Krizi

Meryem TEMİZ*

Öz: 28 Ocak - 4 Şubat 2023 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri hava sahası üzerinde seyreden Çin Halk Cumhuriyeti'ne ait balon, tarafları krizin eşğine getirmiştir. Yaşanan balon krizi, ABD ile ÇHC arasında süregiden "istihbarat savaşının" yeni bir vechesi olarak değerlendirilmiştir. Makalede, Şubat 2023'te gerçekleşen balon krizinin tarafları olan ABD ve ÇHC'nin karar alma süreçleri, Graham Allison'ın "üç farklı karar alma modeli" üzerinden incelenmiştir. Devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodları bulunmaktadır. Bu kodlar, dış politika analizlerinde önemli bir yere sahiptir. ABD dış politikasındaki karar alma süreci, krize doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olan pek çok aktörün tesiri altında şekillenmektedir. Casus balon krizine ilişkin olarak karar alma sürecinde Başkan, Başkan'ın ekibi, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında gerçekleştirilen pazarlıklar ve fikir teatileri, önemli bir rol oynamıştır. ÇHC'nin dış politika kararlarının alınmasında rol oynayan temel karar alıcı aktörlerin ağırlığı incelendiğinde, Çin Hükümeti ve Komünist Parti yönetiminin dış politikaya etkisinin, 1990'lı yıllardan itibaren devlet başkanı Xi Jinping liderliği ve Çin Hükümeti lehine ağırlık kazandığı söylenebilir. Makalede, "Devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodlarının, devletlerin dış politikalarında karşılaştıkları krizlere yönelik karar alma davranışlarını şekillendirdiği" hipotezi sınanmıştır. Balon krizine ilişkin olarak ABD'nin karar alma davranışlarının açıklanmasında Allison'ın üç karar alma modelinden bürokratik siyaset modelinin öne çıktığı görülürken, ÇHC'nin dış politika karar alma davranışlarının açıklanmasında rasyonel aktör modelinin öne çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Balon krizi, dış politikada karar alma, istihbarat, Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti

* Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü, temizmeryem3@gmail.com ; ORCID: [0000-0001-6950-1389](https://orcid.org/0000-0001-6950-1389)

Önerilen Atf: Temiz, M., (2024). Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Yaşanan Şubat 2023 Tarihli Balon Krizi, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 7(14), sç 1-25.

The Balloon Crisis Between The United States of America and The People's Republic of China in February 2023

Abstract: Between January 28 and February 4, 2023, a balloon belonging to the People's Republic of China over the airspace of the United States brought the parties to the brink of a crisis. The balloon crisis was considered as a new facet of the ongoing "intelligence war" between the US and the PRC. The article analyzes the decision-making processes of the US and the PRC, the parties to the February 2023 Balloon Crisis, through Graham Allison's three different decision-making models. There are codes of behavior that dominate the foreign policy decisions of states. These codes have an important place in foreign policy analysis. The decision-making process in US foreign policy is shaped under the influence of many actors directly or indirectly involved in the crisis. Negotiations and exchanges between the President, the President's team, the Ministry of Defense, the Ministry of Foreign Affairs and the CIA played an important role in the decision-making process regarding the spy balloon crisis. When the weight of the main decision-making actors involved in the PRC's foreign policy decisions is analyzed, it can be said that the influence of the Chinese government and the Communist Party leadership on foreign policy has gained weight in favor of the leadership of President Xi Jinping and the Chinese government since the 1990s. In this article, the hypothesis that "the codes of behavior that dominate states' foreign policy decisions shape their decision-making behavior towards the crises they face in their foreign policies" is tested. While the bureaucratic politics model of Allison's three decision-making models was found to be prominent in explaining the decision-making behavior of the US regarding the Balloon crisis, the rational actor model was found to be prominent in explaining the foreign policy decision-making behavior of the PRC.

Keywords: *Balloon crisis, foreign policy decision-making, intelligence, United States, People's Republic of China*

Giriş

Oldukça düşük maliyetle ve uçakların üzerindeki irtifalarda uçabildiği için radarlara yakalanmayacak biçimde tasarlanan balonlar, yüzyılı aşkın bir süredir, çoğunlukla da savaş zamanlarında, gözetleme ve keşif amacıyla kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmeler çatışmanın yapısını ve araçlarını değiştirmiştir. Görsel fotoğrafçılık, kızılötesi, lazerler, çoklu spektral sensörler ve radarla toplanan görüntülerden elde edilen faaliyetler, istihbarat alanında yaşanan önemli gelişmelerdendir. Elde edilen görüntülerin askerî harekât kapsamında gözetleme ve keşif amacıyla kullanılmasının temeli, keşif ve gözetleme amacıyla kullanılan

hava balonlarına dayanmaktadır. Makalenin amacı ise Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve uluslararası sistemde geniş bir yankı bulan balon krizinin tarafları olan ABD ve ÇHC'nin karar alma süreçlerinin değerlendirilmesidir.

Politika, sorunları yönetmek ve çözmek üzere üretilmektedir. Belirli üretilmiş bir politika olan dış politika, devletlerin, diğer uluslararası aktörler ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri başta olmak üzere yürütmüş olduğu ilişkilerin bir toplamıdır. Devletlerin dış politikalarını yürütürken almış oldukları kararlara hâkim olan belirli davranış kodları bulunmaktadır. Bu kodlar, dış politika analizlerinde önemli bir yere sahiptir. Araştırmanın sorusu, "ABD ve ÇHC'nin dış politikalarını şekillendiren davranış kodlarının balon krizine olan yansımaları nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Araştırma sorusuna verilecek yanıt, makalenin kuramsal çerçevesin şekillenmesine yardımcı olacaktır. Makalenin kuramsal çerçevesi, Graham Allison'ın 1971 yılında yayınladığı "The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis" (Kararın Özütü: Küba Füze Krizini Açıklamak) isimli eserindeki üç karar alma modeli olan rasyonel aktör modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik siyaset modeli üzerinden çizilmiştir. Bu doğrultuda, ABD ve ÇHC'nin karar alma süreçlerinin Allison'ın üç karar alma modelinden hangisi çerçevesine oturtulabileceği, ABD ve ÇHC'nin dış politikalarını şekillendiren davranış kodları uyarınca açıklanmıştır.

Rasyonel aktör modeline göre, rasyonel hareket etiği kabul edilen bir aktörün, ilk olarak, bireysel tercih sıralaması temelinde amaçları belirlenmektedir. Ardından, rasyonel aktör, amaçlarına ulaşmak için elinde bulunan olanaklar arasında bir sıralama yapmakta ve seçeneklerini belirlemektedir. Mevcut seçenekler arasından, rasyonel aktörün yapacağı bir kar-zarar analizi sonucunda, kendisini amaçlarına en fazla yaklaştıran seçeneği seçmektedir. Örgütsel süreç modeline göre örgütler, kendi bünyesinde bulunan karar vericiler üzerinde önemli bir belirleyici etkiye sahiptir. Devletlerin dış politikada karar alma süreçleri, aslında, devleti teşkil eden ve belirli rutinlere göre işleyen örgütsel süreçlerin bir çıktısıdır. Bürokratik siyaset modeline göre, devletlerin dış politika kararları, devlet kurumları arasında yaşanan rekabet, çekişme ve pazarlıkların bir sonucudur. Dış politikada karar alma süreci, farklı öncelikleri bulunan birden çok kurum veya örgüt temsilcisinin ana oyuncular olduğu bir oyundur.

Makale giriş, üç ana başlık ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. İlk bölümünde "dış politika nedir?" sorusuna cevap niteliğinde bir girizgâh yapılmış olup; makalenin kavramsal çerçevesini oluşturan Graham

Allison'un karar alma modeli açıklanmıştır. İkinci bölümde istihbarat aracı olarak geçmişten günümüze kullanılan balonlara ilişkin tarihsel bir anlatının yapılmasının ardından Şubat 2023 tarihli Balon Krizi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Şubat 2023 Tarihli Balon Krizi'nde ÇHC ve ABD'nin karar alma süreçleri, Allison'un karar alma modellerine uygunluk bakımından incelenmiştir. Sonuç bölümü, makale hipotezinin sınanmasına ayrılmıştır.

Makalenin temel hipotezi, devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodlarının, devletlerin dış politikalarında karşılaştıkları krizlere yönelik karar alma davranışlarını şekillendirdiğidir. ABD'nin dış politika krizleri sonucunda karar alma süreçleri, pek çok aktörün kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiği bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte, krize doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olan pek çok aktörün tesiri bulunmaktadır. Casus balon krizine ilişkin olarak karar alma sürecinde Başkan, Başkan'ın ekibi, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında gerçekleştirilen pazarlıklar ve fikir teatileri, karar almada önemli bir rol oynamıştır.

ÇHC'nin dış politika kararlarının alınmasında karar alıcı olarak rol oynayan temel aktörler, Devlet Başkanı, ÇKP Merkez Komitesi, Politbüro Daimi Komitesi ve Politbüro Daimi Komitesi Dış İşleri Dairesi, Merkezi Ordu Komisyonu, Danıştay Bilgi Dairesi ve Merkez Komite Sekreterliği'dir. Merkezi bir yapıya sahip olan Çin hükümeti, aşağıdan yukarıya örgütlenen hiyerarşik bir yönetim modeli teşkil etmektedir. Çin Hükümeti ve Komünist Parti yönetiminin dış politikaya etkisinin, (1990'lı yıllardan itibaren parti denetiminin azalmaya başlaması göz önüne alındığında) Çin Hükümeti lehine ağırlık kazanmıştır.

1. Dış Politika ve Dış Politikada Karar Alma

İlgili bölümde dış politika kavramının tanımlanmasının ardından makalenin kavramsal çerçevesini oluşturan Graham Allison'ın "The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis" (Kararın Özü: Küba Füze Krizini Açıklamak) isimli eserinde dış politikada karar alma modeli açıklanmıştır. Dış politika, devletlerin uluslararası alanda hedeflerine ulaşmak amacıyla kullandıkları en önemli enstrümanlardandır (Efegil, 2016, s. 15). Dış politika, yalnızca dış politika çıktılarının anlaşılmasını sağlamamakta, aynı zamanda ilgili çıktılarda oluşmasını sağlayan süreçlerin de anlaşılabilmesine olanak tanımaktadır. Devletler, yalnız uluslararası sisteme değil, belirli bir sorun veya bölgeye ilişkin olarak da dış politika kararları alabilmektedir (Mintz & DeRouen Jr, 2010, s. 3-4)

Devletlerin en temel dış politika amacı, varlıklarını korumak ve devamlılıklarını sağlamaktır. Devletler bu amaçla ülke savunmasını güçlendirici önlemler almaktadırlar. Bununla birlikte devletler, çevrelerinde ve sistemde etki alanı oluşturma amacına sahiptirler. Büyük devletler için bu etki alanı hegemonya elde etmeyken; küçük veya orta büyüklükteki devletler, varlıklarına ihtiyaç duyulan bir birim olma amacı taşımaktadır. En nihayetinde devletler, diğer devletler karşısında bir prestij elde etmek amacına sahip olup dış politika yapım süreçlerini bu doğrultuda şekillendirmektedirler (Sönmezoğlu, 2017, s. 184)

Dış politika, dinamik bir uluslararası sistem içerisinde devletlerin, kurumların ve toplumların birbirleri ile kurdukları etkileşimin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Hükümetler, bürokrasiler, ordular, lobiler, düşünce kuruluşları, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, terör ve suç örgütleri ve vatandaşlar gibi pek çok aktör savaş veya barış durumlarında önemli kararların alınmasına katkıda bulunmak, bu süreçlerde söz sahibi olmak amacıyla dış politika yapımında yer almaktadır (Alden, Aran, & Alves, 2016, s. 1-3). Dış politika kararları, kendisini oluşturan süreçlerden bağımsız bir şekilde değerlendirilemeyeceğinden, dış politika analizi yaparken, içsel ve dışsal pek çok faktörün dış politika kararlarını etkilediği unutulmamalıdır. Caydırıcılık, silahlanma yarışı, ekonomik koşullar, kamuoyu ve seçimler gibi ulusal ve uluslararası faktörler; imgeler, inanç sistemleri, analogiler, liderlerin kişilikleri ve yanlış algılamalar gibi psikolojik faktörlerin yanı sıra zaman kısıtlamaları, belirsizlik ve stres gibi çevresel faktörler de dış politika yapım sürecini etkilemektedir (Mintz & DeRouen Jr, 2010, s. 3-4).

Farklı düzeylerde ve birbirinden farklı pek çok aktör tarafından gerçekleştirilen dış politika kararları, sürekli bir eylem, tepki ve davranış dizisinden meydana gelmektedir. Dış politika kararları alınırken, hedefin ya da sorunun tespiti, tanınması ve algılanması, hedeflerin önceliklendirilmesi ve seçeneklerin değerlendirmesi önem arz etmektedir. Dış politika süreçlerinde kararın türü (tek seferlik, sıralı, etkileşimli, grup), analiz düzeyi (bireysel, grup, koalisyon), karara götüren süreçler ve dinamikler, karar verme modelleri (rasyonel aktör, siberetik, bürokratik siyaset, örgütsel süreç), dış politika kararlarının belirleyicileri (karar ortamı, psikolojik faktörler, uluslararası faktörler) gibi pek çok faktör bulunmaktadır (Hudson & Day, 2020, s. 3-5).

1970'li yıllar itibarıyla devlet kurumları ve bürokrasinin devletlerin dış politikalarında karar verme süreçlerine ve bu kararların uygulamasına olan etkisine ilişkin olarak çalışmaların sayısı belirgin bir artış meydana gelmiştir. Bu doğrultuda, Graham Allison'un "The Essence of Decision:

Explaining the Cuban Missile Crisis” (Kararın Özü: Küba Füze Krizini Açıklamak) ve Morton Halperin’in Bureaucratic Politics and Foreign Policy (Bürokratik Siyaset ve Dış Politika) simli eserleri, dış politikada karar alma çalışmalarında öncü kaynaklardır. Makalenin kuramsal çerçevesini, Graham Allison’ın “The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis” (Kararın Özü: Küba Füze Krizini Açıklamak) eserinde 1962 Küba Füze Krizi’ni incelediği üç farklı karar alma modeli oluşturmaktadır. Bunlar:

- a. Rasyonel aktör modeli
- b. Örgütsel süreç modeli
- c. Bürokratik siyaset modelidir.

Rasyonel aktör modeli uyarınca, rasyonel düşündüğü ve hareket ettiği varsayılan bir aktörün, bireysel tercihleri doğrultusunda amaçlarını belirlediği varsayılmaktadır. Rasyonel kararlar alabilen aktör, bu amaçlara ulaşmak için bir değerlendirmede bulunarak seçeneklerini belirlemektedir. Aktör, mevcut bulunan eldeki seçenekler arasında bir kâr-zarar analizi yaparak amaçlarıyla en uyumlu seçeneği tercih etmektedir. Rasyonel aktör veya klasik model olarak adlandırılan modele göre, aktörlerin amaçları ve seçimleri öne çıkmaktadır (Allison, 1971, s. 4).

Rasyonel aktörlerin davranışlarının incelenmesi, karşı karşıya olunan stratejik sorunlar göz önüne alındığında, devletlerin niçin bu şekilde hareket etmeyi seçtiğini açıklamaya çalışmaktadır. Böylece, belirli hedefler doğrultusunda yapılması gereken rasyonel eylemler hesaplanarak devletlerin ne yapacağına veya ne yapmayacağına ilişkin tahminler yürütebilmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Küba’ya stratejik füzeler yerleştirmesi ele alınırken, “SSCB niçin Küba’ya stratejik füze yerleştirmeye karar vermiştir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Analiz birimi olarak liderin ve hükümetin tercihi belirlenmiş, devletin amaçlarına ve hedeflerine odaklanılmıştır (Allison, 1971, s. 4).

Örgütlerin süreç ve prosedürlerini inceleyen örgütsel süreç modelinde, dış politika kararları rasyonel aktör modelinin temel aldığı amaç ve seçimlerin yerine düzenli davranış kalıplarına göre işleyen örgütlerin çıktıları olarak görülmektedir. Örgütsel süreç modeli uyarınca, örgütlerin örgütsel kimlikleri ve yetki alanları içerisinde uzmanlık iddia ettikleri kamusal alanları mevcuttur. Her örgüt, özerkliğini, bütçesini etki alanını ve personel sayısını artırma yönünde irade göstermektedir. Örgütlerin karar vericilerin davranışları üzerinde etkisi bulunmakla birlikte devletlerin dış politikaları, belirli rutinlere göre işleyen örgütsel süreçlerin sonucudur. Küba’daki Sovyet füzelerine ilişkin olarak örgütsel süreç

modeli, alınan kararın hangi örgütsel bağlamdan ortaya çıktığı sorusuna yanıt aramaktadır (Allison, 1971, s. 5).

Bürokratik siyaset modeli, devletler tarafından alınan dış politika kararlarının devlet kurumları arasındaki rekabet ve pazarlıklar sonucu alındığı görüşündedir. Bürokratik siyaset modelinde karar verme süreci, bir oyun olarak algılanmaktadır. Buna göre, birbirinden farklı öncelikleri bulunan kurumların temsilcileri esas oyunculardır. Kurumsal aidiyetleri bulunan devlet kurumlarının temsilcileri, kendi kurumlarının görüşünü diğer kurumların önüne geçirme ve dış politikada karar alma sürecine hâkim kılma isteğindedir. Karar verme sürecinde gerçekleşen mücadelelerin neticesinde çıkan kararlar genelde iç pazarlıklar sonucu karşılıklı ödünler verilerek alınmaktadır. Bürokratik siyaset modeline göre, dış politikada karar alma sürecinde bürokratlar, seçilmiş siyasetçilerden daha ağır basmaktadır (Allison, 1971, s. 5).

Bürokratik siyaset modeli, dış politikada karar almayı ne amaç ve seçimler olarak ne de örgütsel çıktılar olarak açıklamaktadır. Bu model alınan kararları, devlet kurumlarındaki oyuncular arasındaki çeşitli pazarlık oyunlarının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Oyuncuların algıları, motivasyonları, pozisyonları, güçleri ve manevralarına odaklanmaktadır. Küba'daki Sovyet füzelerine ilişkin olarak bürokratik siyaset modeli, kritik kararlar ve eylemlerin hangi oyuncular arasında ne tür pazarlıkların sonucu ortaya çıktığı sorusuna cevap aramaktadır (Allison, 1971, s. 6-7). Bununla birlikte, Graham Allison'a göre, dış politika kararlarını açıklamakta tek bir model tek başına yeterince açıklayıcı olmamaktadır. Dış politika kararlarının açıklanmasında rasyonel aktör modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik siyaset modeli bir arada kullanılmalıdır. Bu bağlamda, ABD ile ÇHC arasında gerçekleşen casus balon krizinde, tarafların davranışlarının açıklanmasında her üç modelin de belirli oranlarda etkisinin olduğu söylenebilmekle birlikte, taraflar için öne çıkan belirli bir karar alma modeli mevcuttur.

2. Bir İstihbarat Aracı Olarak "Casus Balon" Krizi

Britannica Ansiklopedisine göre istihbarat, hükümetler tarafından düşman veya muhalif yabancı ülkelerin veya devlet dışı aktörlerin gücü, faaliyetleri ve muhtemel hareket tarzlarına ilişkin bilgilerin toplanması, analizi ve dağıtımı sürecidir. (Pringle & Ransom). Ulusal gücün önemli bir bileşeni olan istihbarat, ulusal güvenlik, savunma ve dış politikaya ilişkin kararların alınmasında önemli bir unsurdur. Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından istihbarat, ilgili devlet kuruluşları ve karar vericiler tarafından milli güvenlik ve menfaatlere ilişkin konularda en doğru kararların

alınabilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan bilgi, haber ve tecrübelerin gizlice toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi işlemlerinin bütünü olarak tanımlanmıştır (Milli İstihbarat Teşkilatı).

Teknolojik gelişmeler çatışmanın yapısını, ortamını ve araçlarını değiştirmiş, hayatın her alanını etkilediği gibi istihbarat alanını da etkilemiştir. Teknolojik gelişmelerin istihbarat tarihine olan etkisi değerlendirildiğinde, görsel fotoğrafçılık, kızılötesi, lazerler, çoklu spektral sensörler ve radarla toplanan görüntülerden elde edilen istihbari veriler, önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüntülerden elde edilen istihbarat faaliyetlerinin askerî harekât kapsamında gözetleme ve keşif amacıyla kullanılmasının temeli, I. Dünya Savaşı'nda keşif ve gözetleme amacıyla kullanılan hava balonlarına dayanmaktadır (Pike, 2023).

Balonlar, yüzyılı aşkın bir süredir, çoğunlukla da savaş zamanlarında, gözetleme ve keşif amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Tarihte balonlar ilk olarak 3. yüzyılda Çin İmparatorluğu'nun Han Hanedanlığı zamanında imparator Zhuge Liang tarafından askerî sinyalizasyon aracı olarak kullanılmıştır (Pike, 2023). Bununla birlikte, Avrupa'da gözlem balonlarının ilk askerî kullanımı Fransız İhtilali sırasında olmuştur. Gözetleme ve keşif amacıyla gerçekleştirilen ilk askerî istihbarat faaliyetleri, 1794 yılında Fransız ordusu tarafından Avusturya ve Hollanda birliklerine karşı Fleurus Savaşı'nda düşman ordusunun manevralarını gözetlemek amacıyla hidrojenle şişirilmiş bir balonun gönderilmesi ile başlamıştır (Harris, 2015).

Balonlar, askerî amaçlı olarak, 1885 yılında Bechuanaland ve Suakin'e yapılan seferler sırasında İngiliz Ordusu'na bağlı Kraliyet Mühendisleri tarafından da kullanılmıştır. Ayrıca İkinci Boer Savaşı (1899-1902) sırasında ve Ladysmith, KwaZulu-Natal kuşatması sırasında topçu gözlemciliğinde kullanılmıştır. Topçu gözlemcilerinin balonlar üzerinde yüksekte konumlandırılması, hedefleri yerde görebileceklerinden daha uzak mesafeden görmelerini sağlamıştır. Yaklaşan bir savaş için kullanılan "*Balon yükseliyor!*" deyimini, gözlem balonunun yükselmesinin taarruz için hazırlık bombardımanına işaret etmesi sebebiyle türemiştir (The British Balloon Museum and Library, 2019).

Gözlem balonlarının askerî amaçlarla kullanımı, Amerikan İç Savaşı sırasında ve 1870 Fransa-Prusya Savaşı sırasında da kullanılmıştır. Amerikan İç Savaşı sırasında ilk defa fotoğraf makinesi ile askerî maksatlı keşif fotoğrafı çekilmiştir. Cepheden ortalama 1200-1800 metre yüksekliğe çıkabilen balonlar keşif amacıyla düşmanın savaş alanındaki hareketlerini izlemek için kullanılmıştır. 1908 yılında Fransız ordusu tarafından keşif

vasıtası olarak kullanılan hava balonları, 1911 yılında Alman ordusu tarafından savaş araçları arasına alınmıştır. Hava balonları, düşük maliyetli bir istihbarat toplama yöntemi olarak Soğuk Savaş sırasında da ABD ve SSCB tarafından yaygın olarak kullanılmıştır (National WWI Museum and Memorial).

Kısa zamanda uzun mesafeleri süratle kat edebilen hava balonlarının askeri gücünün öne çıkmasıyla birlikte, savaş sırasında düşmanın durumu hakkında karadan bilgi alınamaması durumunda, keşif ve haberleşme amacıyla da kullanılmıştır. Bununla birlikte, deniz hava balonları, keşif hizmeti vermesinin yanı sıra limanlar gibi düşman mevkilerini, sahil istihkâmlarını tahrip etmek amacıyla kullanılmıştır. Hava balonları aynı zamanda, iletilmesi gereken haberleri zamanında iletmek için bir iletişim aracı olarak da kullanılmıştır (Sullivan, 2023).

12,000 metreden daha yüksekte uçamayan uçakların aksine balonlar, 24,000 - 37,000 metre arasında, ticari hava trafiğinin uçtuğu alanın çok üzerinde seyredabilmektedir. Balonlar, uydularla aynı düzeyde gözetleme imkânı sunmasa da fırlatılmaları ve geri alınmaları kolay ve daha az maliyetli olduğundan tercih edilmektedir. Yine, balonlar, düşük irtifadan daha geniş bir bölgeyi tarayabilmekte ve uydulardan daha yavaş hareket ettiklerinden gözetlenmesi istenilen alan üzerinde daha fazla zaman geçirebilmektedirler (Sullivan, 2023).

Makalede, casus balonların gözetleme ve keşif amacıyla kullanılması, ÇHC ve ABD tarafları arasında Şubat 2023 tarihinde vuku bulan Casus Balon Krizi örnek olayı üzerinden incelenmiştir. 28 Ocak 2023 tarihinde Aleut Adaları üzerinden ABD hava sahasına giren Çin'e ait hava balonu, Alaska istikametinde ilerlemiş ve 30 Ocak 2023'te Kanada hava sahasına girmiştir. Balon 1 Şubat 2023'te Montana eyaleti üzerinden yeniden ABD'ye giriş yapmıştır. Malmstrom Hava Kuvvetleri Üssü başta olmak üzere kıtalararası balistik füze tesisinin bulunduğu Montana eyaleti üzerinde görülmesi, balonun nükleer tesislere ilişkin istihbarat toplamak amacıyla gönderildiğine ilişkin şüpheyi doğurmuştur (Miller , Balsamo, Long, Madhani , & Baldor, 2023). Çin Dışişleri Bakanlığı, mevzu bahis balonun ÇHC'ye ait olduğunu kabul etmiş, bununla birlikte, meteorolojik faaliyetler için kullanılan bir sivil hava aracı olduğunu, (Üstün, 2023) hava muhalefeti sebebiyle planlanan rotasından saptığını ve mücbir sebepler nedeniyle ABD hava sahasına istemeden girdiğini belirtmiştir (CTV News, 2023).

61 metre boyunda 45 metre çapında olduğu düşünülen balon, 4 Şubat 2023 tarihinde ABD'ye ait Carolina'daki Myrtle Beach yakınlarında kıyıda

yaklaşık 6 deniz mili açıktayken ABD'ye ait F-22 savaş uçağı tarafından fırlatılan füze ile vurularak düşürülmüş ve balonun parçaları toplanmıştır. Kurtarma çalışmalarının sona ermesinin ardından Güney Carolina açıklarında düşürülen şüpheli gözetleme aracının enkazı arasında elektronik ve optik parçalar bulunmuştur. Beyaz Saray ulusal güvenlik sözcüsü John Kirby, elektronik ve optik parçalar da dâhil olmak üzere önemli miktarda kurtarılmış malzemenin ele geçirildiğini ve ele geçirilen kalıntıların incelenmek üzere Quantico'daki FBI laboratuvarına gönderildiğini belirtmiştir. ABD ordusu kurtarma çalışmalarını sona erdirmesinin ardından son parçaların analiz için Virginia'daki bir FBI laboratuvarına gönderildiği belirtilmiştir. Casus balonunun büyük bir kısmı suya düşmüş, Amerikan donanması yüzeydeki kalıntıları toplarken ABD Donanmasına ait oşinografi gemileri, dalgıçlar ve insansız deniz araçları da diğer kalıntıları çıkarmıştır (The Guardian, 2023).

Kuzey Amerika Hava-Uzay Savunma Komutanlığı ise manevra kabiliyetine sahip olan balonun radyo ve cep telefonu sinyalleri de dâhil olmak üzere sinyalleri toplayarak coğrafi konum belirleyebilecek antenler, sensörler, güneş panelleri ve diğer ekipmanlara sahip olduğunu bildirerek, iddiayı reddetmiştir. Casus balonun asıl amacının ABD'nin güvenlik açığını yakalamak ve radar, silah sistemi ve iletişim yeteneklerinin bir veçhesini oluşturmak olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, hassas görüntüler yakalayabilen elektro optik sensörleri, dijital kameraları, radyo sinyali ve uydu aktarım kabiliyetine sahip olduğunun altı çizilmiştir (Hudson, Nakashima, & Lamothe , 2023).

ABD Dışişleri Bakanlığı, casus balonun sivil askeri füzyon programının bir parçası olarak Çin Halk Kurtuluş Ordusu'na tedarik sağlayan bir şirket tarafından üretildiğini açıklamıştır. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi sözcüsü Amiral John Kirby tarafından yapılan açıklamada, balonun pervaneye sahip olduğu ve uçuş sırasında manevra yapabildiği ve ÇHC'nin casus balonlar kullanarak dünyanın farklı kıtalarındaki 40'a yakın ülkeden istihbarat topladığını belirtmiştir (FOX Business, 2023).

ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'ın, ÇHC'ye yapmayı planladığı gezi iptal edilmiştir. Blinken, yaşanan gelişmeyi, ABD egemenliğinin ve uluslararası hukukun açık ihlali olarak nitelendirmiştir¹. ABD hava

¹ Hava sahası, ulusal ve uluslararası hava sahası olarak ikiye ayrılmaktadır. Ulusal hava sahası, devletlerin egemenliğinde bulunan kara ülkesi, iç suları ve karasularının üzerindeki hava sahasıdır. Uluslararası hava sahasında ise uçuş serbestliği temel ilkedir. Devletlerin kara ülkesi ile karasularının üzerindeki ulusal hava sahası, ülke devletinin ayrılmaz bir parçasıdır. Devletler, ulusal hava sahaları üzerinde tam ve münhasır egemenlik yetkisiyle donatılmıştır. Devletlerin bu yetkisi, 1919 Paris Hava Ulaştırması Sözleşmesi ve 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi'nde teyit

sahasında seyreden balonun ivedilikle etkisiz hale getirilmesi yönündeki kamuoyu baskısı karşısında Beyaz Saray, sivil halka zarar vermesinden duyulan endişe dolayısıyla sürecin uzadığını bildirmiştir (Hutzler, Cathey, Deliso, Guerilus, & Hutchinson, 2023).

Amerikan hava sahasının ihlal edilmesine ilişkin olarak Temsilciler Meclisi'nden ÇHC'yi kınayan bir karar tasarısı çıkmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı'nun sözcüsü Mao Ning, *Çin tehdidi* söyleminin iki ülke arasında güven inşa etmeye ya da ilişkileri geliştirmeye yardımcı olmadığı gibi ABD'yi de daha güvenli hale getirmeyeceğini bildirmiştir. Yaşanan olayı egemenliğin ihlali olarak değerlendiren ABD ise ikili ilişkilere zarar verenin ÇHC'nin ABD'nin ulusal egemenliğini sorumsuzca ihlal etmesi olduğunu bildirmiştir (Hudson, Nakashima, & Lamothe, 2023).

Amerikan kamuoyu, balon krizi ile birlikte Amerikan medyasında sıklıkla tasvir edilen *Çin tehdidi* konusunda yeni ve büyük bir tartışmayı başlatmıştır. Amerikan medyası, casus Çin balonu olayını, süper güçlerin rekabetinde yeni bir dönüm noktası olarak yorumlamış ve Amerika

edilmiştir. Ülke devletinin kendisi, yabancı hava araçlarının ulusal hava sahasına girmesine izin verme konusunda tam ve münhasır yetkili birimdir (Gündüz, 2003, s. 223). Milletlerarası Sivil Havacılık Andlaşması'nın tarafı olan ABD, Andlaşma'nın 1. maddesi uyarınca egemenliği altında bulunan kara ülkesi, iç suları ve karasularının üzerindeki hava sahasında tam ve münhasır egemenlik hakkını haizdir. Devletlerin resmi hava araçları, üçüncü bir devletin hava sahasına, ön izin almak suretiyle giriş yapabilmektedirler. İlgili ülke devletinden rıza almış bulunan yabancı devlet hava araçları, uçuş kurallarına uyduğu sürece dokunulmazlığa sahiptir. Üçüncü bir devlet ülkesine, uygulanan uluslararası hukuka uygun olarak girmek isteyen sivil hava araçları, ilgili devletten rıza almak durumundadır. Bununla birlikte, izinsiz girişte bulunan sivil hava araçlarının, kötü hava şartları, yön yanılması, teknik neden ya da hava aracının kaçırılması gibi tehlikeler ile karşı karşıya kalması durumunda izinsiz girişler mümkün olabilmektedir (Pazarıcı, 2016, s. 297-298). Şikago Sözleşmesi uyarınca, düzenli sefer yapan sivil uçaklar üçüncü devletin ulusal hava sahasına girmeden önce izin almak zorundadır. Şikago Sözleşmesi uyarınca, askeri, gümrük veya polis uçakları başta olmak üzere devlet uçakları da yabancı bir devletin ulusal hava sahasına girmeden önce izin almak zorundadır. Bununla birlikte Şikago Sözleşmesi'ne göre, düzenli sefer yapmayan sivil uçaklar üçüncü bir devletin ulusal hava sahasına girmeden önce izin almak zorunda olmaksızın giriş ve çıkış yapabilirler. Her şekilde, akit devletlerin güvenlik başta olmak üzere makul sebepler gerekçe göstererek ülkesi üzerindeki uçuşları sınırlama hakkı mevcuttur (Gündüz, 2003, s. 223). Başta askeri hava araçları olmak üzere, devlet hava araçlarının yabancı bir devletin hava sahasına kasıtsız bir şekilde izinsiz giriş yapması durumunda, sivil hava araçlarına uygulanan tarife uygulanmaktadır. Bununla birlikte, devlet araçlarının üçüncü bir devletin hava sahasına casusluk, kışkırtma vb. amaçlarla kasıtlı bir şekilde izinsiz giriş yapması durumunda, hava sahasına izinsiz giriş yapılan devletin uyarıda bulunmadan kuvvet kullanıp kullanamayacağı konusu tartışmalıdır. Uluslararası hukukta genel kabul, yabancı bir devletin ulusal hava sahasına giren askeri bir hava aracına uyarıda bulunduktan ve makul bir süre beklendikten sonra kuvvet kullanılabileceği yönündedir. Bununla birlikte, burada bir istisna mevcuttur. Düşmanca niyeti açıkça belli, saldırıya geçen ya da geçmek üzere olduğu kesinlik taşıyan askeri hava araçlarına, uyarıda bulunmaksızın Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. Maddesi uyarınca kuvvet kullanılması uluslararası hukuka uygunluk taşımaktadır (Pazarıcı, 2016, s. 297-298).

semalarında uçurulan casus balonu, ÇHC'nin Amerikan ulusal güvenliğine meydan okumasının somut bir sembolü olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte Çin medyası, ABD hükümetinin tepkisini *aşırı* bulmuştur (Chen, Li, Zhang, & Wang, 2023, s. 1-2).

3. Şubat 2023 Tarihli Balon Krizi'nde Tarafların Karar Alma Süreçleri

Devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodları bulunmaktadır. Bu kodlar, uluslararası arenada yaşanan kriz, çatışma, müzakere vb. süreçlerde devletlerin alacağı kararlar üzerinde etki etmektedir. Bu bölümde, Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Balon Krizi'nin tarafları olan ABD ve ÇHC'nin dış politik karar alma süreçleri, Allison'ın üç karar alma modeli çerçevesinde açıklanmıştır.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri:

ABD'nin dış politika krizleri sonucunda karar alma süreçleri, pek çok aktörün kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiği bir süreç olarak işlemektedir (Beşgül, 2023, s. 462). Bu doğrultuda, casus balon krizi sırasında Balon Krizine ilişkin olarak ABD'nin dış politika kararlarının açıklanmasında rasyonel aktör modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik siyaset modelinin yansımaları gözlemlenmekle birlikte, bürokratik siyaset modelinin öne çıktığı söylenebilir. ABD dış politikasındaki karar alma süreci, krize doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olan pek çok aktörün tesiri altında şekillenmektedir (Beşgül, 2023, s. 462). Bürokratik siyaset modeli, başkan Biden ve ekibi ile karar alma sürecine dâhil olan diğer aktörlerin pazarlıklarını öne çıkartan bir modeldir. Casus balon krizine ilişkin olarak karar alma sürecinde Başkan, Başkan'ın ekibi, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında gerçekleştirilen pazarlıklar ve fikir teatileri, karar almada önemli bir rol oynamıştır.

Devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodları bulunmaktadır. Bu kodlar, dış politika analizlerinde önemli bir yere sahiptir. ABD'nin dış politika karar alma mekanizmasında, güçlü başkan figürünün yanı sıra bürokratik yapı, medya, çok uluslu şirketler, düşünce kuruluşları ve vakıflar gibi aktörlerden oluşan tamamlayıcı bir mekanizma da mevcuttur (Sümer, 2008, s. 130). ABD'nin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodları incelendiğinde, kuruluşundaki siyasi felsefenin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Manifest Destiny olarak bilinen bu felsefe, ABD'nin Amerika kıtasında Tanrı tarafından bahşedilmiş olan doğal yayılma hakkının varlığını ifade etmektedir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin evrensel niteliği ise ABD'nin özgün evrensellik kültürünün bir yansımasıdır. ABD'nin

kurucularından olan Thomas Jefferson, Amerikan halkının Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olduğunu söylemiştir. ABD, diğer devletlere karşı uygarlaştırıcı bir misyon üstlenmiştir. Püritenlik dini, ABD'nin siyasi kültürünün oluşmasında yine önemli bir yere sahiptir (Heidler & Heidler, 2024).

1823'te ABD Başkanı James Monroe'nin, Kongreye sunduğu Monroe Doktrini'nin temelinde, Eski Dünya olarak adlandırılan Avrupalı sömürge güçlerinin Yeni Dünya olan Amerika kıtasındaki nüfuzunu sona erdirmeye fikri bulunmaktadır. Bununla birlikte ABD, Amerikan İç Savaşı'ndan güçlenerek çıkmış ve Amerikan ekonomisi büyük bir atılım yapmıştır. Amerikan ekonomisindeki büyük atılım, ABD'nin daha etkili bir dış politika izlenmesi yönündeki fikri güçlendirmiştir. Buna paralel olarak, güçlü başkan imajı oluşmaya ve ulusal güvenlik bürokrasisinin gücü artmaya başlamıştır. Eski ABD Başkanı William McKinley, Kongre'nin izni olmadan Amerikan başkanlarının savaş zamanındaki başkomutanlık yetkilerini arttırmıştır. Kongre'yi hantal bulan Eski ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, başkanın dış politikadaki belirleyiciliğinin ağırlık kazanması gerektiğini savunmuştur (Sümer, 2008, s. 124).

Amerikan dış politikasındaki güçlü başkan imajı, Soğuk Savaş ile birlikte güçlenmiştir. Amerikan dış politikasındaki zaferler, dönemin başkanları ile özdeşleştirilmiş olup Amerikan halkı ortaya çıkan krizlerde ve alınan dış politika kararlarında başkanın belirleyiciliğini çoğunlukla onaylamıştır. Güçlü başkan imajının oluşumunda ABD Savunma Bakanlığı ve CIA önemli bir rol oynamıştır. Soğuk Savaş ile birlikte Savunma Bakanlığı yapılanması devasa bir görünüme kavuşmuştur (Sümer, 2008, s. 130).

28 Ocak - 4 Şubat 2023 tarihleri arasında ABD hava sahası üzerinde seyreden ÇHC'ye ait hava balonuna ilişkin karar alma süreci incelendiğinde, ABD temel olarak balonu Halk Kurtuluş Ordusu ile ilişkilendirmiş ve istihbarat toplama amaçlı olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Çin Dışişleri Bakanlığı, ABD hava sahası üzerinde seyreden insansız hava aracının sivil nitelikte olduğunu ve mücbir sebepler nedeniyle ABD ulusal hava sahasına girdiğini savunmuştur. Bununla birlikte ABD, ÇHC gibi otoriter bir rejim altında, üçüncü bir devletin hava sahasına girmeyi ve hassas askeri bölgeleri izlemeyi amaçlayan büyük ölçekli bir keşif balonunun ancak Halk Kurtuluş Ordusu'nun yetki ve kabiliyeti altında gerçekleşebileceğinin altını çizmiştir (Young, 2023).

ABD Başkanı Joe Biden, casus balon krizine ilişkin olarak bilgilendirildiğinde, Pentagon'a mümkün olan en kısa sürede casus

balonun düşürülmesi için talimat verdiğini açıklamıştır. Bununla birlikte, Savunma Bakanlığı, balonun 60,000 feet yükseklikten anakaraya indirilmesinin sivil halk için risk oluşturacağını bildirmiştir. Savunma Bakanı Lloyd James Austin, Genelkurmay Başkanı General Mark Milley, Kuzey Amerika Havacılık ve Uzay Savunma Komutanı General VanHerck dâhil olmak üzere üst düzey askeri yetkililerin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir (Kube & Lee, 2023). Yapılan toplantı sonucunda, başkana, balonun patlatılması sonucunda oluşacak enkazın sivilleri tehdit edebileceği gerekçesiyle derhal düşürülmemesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Balonun su üzerinde vurulmasının daha güvenli olacağı ve enkazı istihbarat amaçlı inceleme fırsatını artıracığı belirtilmiştir. Kuzey Amerika Havacılık ve Uzay Savunma Komutanlığı liderleri, Çin balonunun tehdit profilini ve olası müdahale seçeneklerini gözden geçirmiş ve olası enkaz alanının sivillerin ve yapıların güvenliği için oluşturduğu risk nedeniyle balonun kinetik olarak imha edilmemesi gerektiği kararına varmıştır. Hassas istihbarat bilgilerinin yabancı güçler tarafından toplanmasına karşı koruma sağlamak amacıyla gerekli tüm adımların atıldığını belirten Pentagon, değerlendirilen seçenekleri Başkan Joe Biden'a sunmuştur (Kube & Lee, 2023).

Pentagon yetkilileri, Biden yönetimini balonu daha önce vurmaması dolayısıyla eleştiren Donald Trump ve diğer Cumhuriyetçilere karşı, balonu su üzerinden vurmanın en güvenli seçenek olmasının yanı sıra, en yüksek seviyede istihbarat toplamayı sağlayacak seçenek olduğunu açıklamıştır. 6 Şubat tarihinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Wendy Sherman, 40 müttefik ülkenin diplomasi temsilciliğine Çin'in casusluk programı hakkında brifing verildiğini açıklamıştır (Jr, 2023). ABD Temsilciler Meclisi'nin Silahlı Hizmetler Komitesi, ÇHC'nin askeri ve istihbarat tehditlerine ilişkin olarak 7 Şubat tarihinde bir oturum düzenlemiştir. 10 Şubat tarihinde, 6 Çinli şirketin ihracatına Halk Kurtuluş Ordusu'nun casusluk programına verdikleri destek sebebiyle belirli kısıtlamalar getirilmiştir (The Associated Press, 2023).

ABD Senatosu, 15 Şubat 2023 tarihinde, ÇHC'nin ABD toprakları üzerinde gözetleme balonu uçurmasını ABD'nin ulusal egemenliğinin küstahça ihlali olarak kınayan bir karar almıştır. İlgili karar uyarınca, ÇHC'nin ABD egemenliğini ihlal etmesini kınamakta ve Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) ABD egemenliğini ihlal eden istihbarat toplama çabalarını eleştirmektedir. Kararda ayrıca, yabancı hava gözetleme araçlarının ABD egemenliğini ihlal etmesini derhal, sorumlu ve kararlı bir şekilde caydırmanın ve durdurmanın ABD'nin temel politika düsturu olması gerektiği belirtilmektedir (Congress.gov, 2023).

Biden, Beyaz Saray'dan yaptığı röportajda, ÇHC başkanı Xi Jinping'in ABD ve kendisiyle olan ilişkisini temelden sarsmak istemeyeceğini düşündüğünü bildirmiştir. Biden, Amerikan halkının güvenliğine karşı tehdit oluşturacak herhangi bir eyleme karşı gerekeni yapacağından kimsenin şüphe duymaması gerektiğinin altını çizmiştir. Yeni bir Soğuk Savaş başlatma niyetinde olmadıklarını belirten Biden, ilgili süreci sorumlu bir şekilde yöneteceğini de sözlerine eklemiştir. Biden ayrıca, ulusal güvenlik danışmanı Jake Sullivan'ı insansız hava araçlarının bir envanterini oluşturmak ve ABD ulusal hava sahasında bu nesnelere tespit etmek için önlemler geliştirmek üzere görevlendirdiğini açıklamıştır (Alexander & Shabad, 2023).

3.2. Çin Halk Cumhuriyeti

Devletlerin dış politika kararlarını kodları, dış politika analizlerinde önemli bir yere sahiptir. ÇHC'nin dış politikasını şekillendiren davranış kodlarından en önemlisi, "Tek Çin" politikasıdır. Bir diğeri, kara, deniz ve hava sınırlarına karşı hassas sınır politikasıdır. ÇHC ülkesi içerisinde merkezîyetçilik ve Çin kültürünün üstünlüğüne işaret eden Tianxia sistemi öne çıkmaktadır. Merkezinde Çin'in bulunduğu kozmopolitik düzenin sağlanması ideali olan Tianxia, Zhou hanedanlığı (M.Ö. 1122-256) dönemine dayanmaktadır. "Cennetin Altındaki Her Şey" anlamına gelen Tianxia, ortak çıkarları gözetilen bir ana devlet (Çin Devleti) ile bu devleti yöneten Cennetin Oğlu (Çinli hükümdar) tarafından Cennetin altındaki her şey üzerinde mutlak bir hâkimiyeti şart kılmaktadır (Tingyang, 2021, s. 2-3). Uluslararası ilişkilerinde de benzer bir merkezîyetçilik yönelimi bulunan ÇHC, merkezde kendisinin bulunduğu kümelenmiş/Çinleşmiş komşular görmek istemektedir. Bu doğrultuda, her türlü ayrılıkçı hareketin karşısında yer almaktadır.

Devletlerin dış politika kararlarının alınmasında belirleyici olan karizmatik liderlerin etkin olduğu siyasal sistemlerde, dış politikanın oluşturulmasında liderlerin önemli bir rolünün olduğu durumlarda, kararın kısa sürede alınmasının zorunlu olduğu kriz durumlarda ve liderin belirli bir bölge veya alan uzmanlığının olduğu durumlarda karar alma sürecinin liderler tarafından domine edildiği görülmektedir. Otoriter rejimlerde güçlü bir merkezi otorite ve lider algısı mevcuttur. Devletlerin dış politika oluşturma süreçlerinde, yetkili karar alıcı pozisyonunda bulunan liderlerin liderlik özellikleri, dış politikada karar alınması üzerinde etkilidir. M. Hermann tarafından Xi Jinping tipi bir liderlik '*baskın liderlik*' olarak tanımlanmaktadır. Bu liderlik tipine göre baskın özelliklere sahip lider, alınan dış politika kararlarına doğrudan etki yapabilmektedir (Ak, 2012, s. 9).

Çin dış politikasına yön veren kalemlerden en önemli diğer ikisi askeri güç ve ulusal güvenlidir. ÇHC'ye göre, ulusal güvenlik uluslararası güvenliğin temelidir. Bu sebeple ülke içindeki ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi Çin tarihi boyunca önemli bir mesele olagelmıştır. ÇHC'ye göre, güçlü ordu, güçlü devlet demektir. Bu minvalde, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun modernize edilmesi ve caydırıcılığının artırılması, Xi Jinping'in de temel politikalarındandır. Çin Halk Kurtuluş Ordusu, Çin ulusal birliğinin korunmasının, aşırılıklar ve ayrılıkçılarla mücadelenin temel savunucusudur (Aydın, 2020, s. 149).

Çin dış politikasına yön veren önemli bir aygıt olan ÇKP, 1921 tarihinde kurulmuştur. ÇKP, Çin dış politikasına temel taşlarındandır. ÇKP'nin varlığının devamlılığı, rejimin devamlılığı ile eş tutulmaktadır. Bununla birlikte, aynı zamanda Partinin de Başkanı olan devlet başkanı (Xi Jinping), Çin dış politikasının esas karar alıcısıdır. Proaktif bir dış politika yaklaşımı benimseyen Xi Jinping, ÇHC'nin lider bir küresel güce dönüşme isteğini ÇKP Kongresinde beyan etmiştir. ÇHC'nin bu ideolojisi, Xi'nin '*Çin Rüyası ve Çin ulusunun gençleşmesi*' söylemlerinde de okunabilmektedir. ÇHC, ekonomik gücünü kullanarak '*Çin ulusunun gençleşmesi*' temasını öne çıkarmaktadır. İlk kez Sun Yat-sen tarafından kullanılan Çin Rüyası anlatısı, Xi Jinping tarafından küresel bir görünürlüğe kavuşturulmuştur. Çin Rüyası en genel anlamıyla, Çin'in Afyon Savaşları ile kaybettiği uluslararası gücünü ve prestijini yerine koymayı hedeflemektedir (Thayer & Friend, 2018).

Hâkim parti sistemine sahip ÇHC'de iktidarda bulunan Partinin Genel Sekreteri aynı zamanda Çin Devlet Başkanındır. ÇHC Hükümeti, Devlet Konseyi olarak da anılmaktadır. Yürütme organının en üstünde bulunan Devlet Konseyi, yasama işlemlerini gerçekleştirmekte olup devlet idaresinin en üstündedir. Politbüro Daimi Komitesi, devlet yönetimindeki en yetkili organı olup ÇHC'yi ilgilendiren önemli konularda kararların alınmasında rol oynamaktadır. 7 üyeli Politbüro Daimi Komitesinin üyeleri arasında Başbakan da bulunmakta olup; Devlet Başkanı başkanlık etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). ÇHC'nin dış politika kararlarının alınmasında karar alıcı olarak rol oynayan temel aktörler, Devlet Başkanı, ÇKP Merkez Komitesi, Politbüro Daimi Komitesi ve Politbüro Daimi Komitesi Dış İşleri Dairesi, Merkezi Ordu Komisyonu, Danıştay Bilgi Dairesi ve Merkez Komite Sekreterliği'dir. Merkezi bir yapıya sahip olan Çin hükümeti, aşağıdan yukarıya örgütlenen hiyerarşik bir yönetim modeli teşkil etmektedir. Çin Hükümeti ve Komünist Parti yönetiminin dış politikaya etkisinin, (1990'lı yıllardan itibaren parti denetiminin azalmaya başlaması göz önüne alındığında) Çin Hükümeti lehine ağırlık kazandığı söylenebilir (Aydın, 2020, s. 148).

Şubat 2023 tarihinde ÇHC ile ABD arasında Casus Balon Krizi yaşanmıştır. İlgili krize ilişkin olarak Çin Dışişleri Bakanlığı, tarafları karşı karşıya getiren hava balonunun Çin'e ait olduğunu doğruladıktan sonra "planlanan rotasından sapmış" bir meteoroloji balonu olduğunu bildirmiştir. Yapılan açıklamada, balonun Çin'e ait olduğunun, başta meteorolojik olmak üzere araştırma amaçlı kullanılan sivil bir hava aracı olduğunun altı çizilmiştir. ÇHC Dışişleri Bakanlığı, ÇHC'nin daima uluslararası hukuka saygı gösteren sorumlu bir devlet olduğunu, hiçbir devletin ulusal hava sahasını ihlal etmek gibi bir niyetinin olmadığını ve balonun mücbir sebeplerden ötürü ABD ulusal hava sahasına girmesinden üzüntü duyduğunu bildirmiştir (Kube & Lee, 2023).

Çinli yetkililer, Milletlerarası Sivil Havacılık Antlaşması'nın tarifersiz uçuş hakkını düzenleyen 5. maddesi uyarınca ÇHC'ye ait sivil hava balonunun ABD'nin ulusal hava sahasına girdiğini öne sürmektedir. 5. madde uyarınca, akit taraflara ait olan ve tarifersiz uçuş hizmeti yapan hava araçları, bu Sözleşme hükümlerine uymak kaydıyla, üzerinden uçulan akit tarafın önceden izin almaksızın ülkesine girme, ülkesi üzerinden durmadan uçuş ve teknik iniş yapma hakkına sahiptir. Yine, Milletlerarası Sivil Havacılık Antlaşması'nın 8. maddesi uyarınca, pilotsuz uçabilen hava araçlarına özel bir izin verilmiş ve bu yetkilendirmenin şartlarına uymak kadesiyle akit tarafların ülkesi üzerinde uçabileceği belirtilmiştir (BM Enformasyon Merkezi UNIC).

ÇHC Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Wang Wenbin'in, Çin'e ait bir insansız hava aracının mücbir sebepler nedeniyle ABD hava sahasına istenmeden girmesine ilişkin olarak yaptığı röportajda, ABD'nin 2022 yılının Mayıs ayından itibaren Uygur Özerk Bölgesi ve Tibet bölgeleri başta olmak üzere Çin hava sahası üzerinde ÇHC'nin onayı olmadan yasadışı balon uçurduğunu bildirmiştir. (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2023). Wang Wenbin, ÇHC'ye ait sivil hava aracının ABD hava sahasına istenmeden girmesinin tamamen beklenmedik ve münferit bir olay olduğunu bildirmiştir. Wang Wenbin'e göre ABD, krizi tırmandırmaktadır. İletişim ve diyalogun önemini vurgulayan Wenbin, yaşanan olayı, ABD tarafının krizleri doğru yönetme kabiliyeti ve Çin ile ilişkileri istikrara kavuşturma konusundaki samimiyeti açısından bir test niteliğinde olduğunu belirtmiştir (Embassy of the People's Republic of China in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 2023).

ÇHC Dışişleri Bakanlığı, hava aracının 5 Şubat 2023 tarihinde düşürmesine ilişkin olarak, ABD'nin insansız hava aracına karşı güç kullanmasını onaylamadıklarını dile getirmiş ve ABD tarafından

konunun sakin, profesyonel ve itidalli bir şekilde ele alınmasını istemiştir (Hutzler, Cathey, Deliso, Guerilus , & Hutchinson, 2023). Dışişleri Bakan Yardımcısı Xie Feng ise ABD'nin düşürülen balon enkazının ÇHC'ye iade edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Bloomberg News, 2023).

Çin'in eski Tunus Büyükelçisi Wang Wenbin, ABD Senatosu'nun 15 Şubat 2023 tarihinde, ÇHC'nin ABD toprakları üzerinde yüksek irtifa gözetleme balonu kullanmasını ABD'nin ulusal egemenliğinin küstahça ihlali olarak kınayan kararını (Congress.gov, 2023), iç siyasette puan toplamak amaçlı olarak değerlendirmiş ve ÇHC'nin ilgili karara kesin bir şekilde karşı çıktığının altını çizmiştir. ABD Kongresi'ni gerçeklere saygı göstermeye, uluslararası hukukun ruhuna ve uluslararası ilişkilerin temel normlara saygı göstermeye, ÇHC'yi karalamayı derhal bırakmaya ve durumu tırmandıracak adımlar atmaktan vazgeçmeye çağırmıştır (Embassy of the People's Republic of China in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 2023).

ÇHC'nin Fransa Büyükelçisi Lu Shaye, ABD'nin Çin'e ait sivil hava aracını düşürmesini, ilişkilerde çatışmayı tetikleyebileceği konusunda uyarmıştır (Davidson, 2023). ÇHC Dışişleri Bakanlığı, balonun sivil halk için askeri ya da fiziksel bir tehdit oluşturmadığını, bu koşullar altında, ABD'nin güç kullanımını aşırı bir eylem olarak 1919 Paris Hava Ulaştırması Sözleşmesi ve 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi'nin ciddi bir ihlali olduğunu söylemiştir. Bakanlık, balonun üreticisi olan şirketin meşru hak ve menfaatlerini kararlılıkla koruyacaklarını ve gerektiği takdirde daha fazla karşılık verme hakkını saklı tuttıklarını belirtmiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2023).

ÇHC'nin dış politika karar alma davranış kalıpları incelendiğinde, casus balon krizi özelinde, Allison'un karar alma modellerinden, bilhassa rasyonel aktör modeli ile uyum gösterdiği görülmektedir. Rasyonel aktör modeline göre, rasyonel düşündüğü ve hareket ettiği varsayılan bir aktörün bireysel tercihleri doğrultusunda amaçlarını belirlediği düşünülmektedir (Allison, 1971, s. 4).

İlgili krize ilişkin olarak rasyonel aktör modeli uyarınca iki temel senaryo mevcuttur. İlk senaryo uyarınca, Amerikalı Senatörlere iletilen brifinglerde de yer aldığı üzere, balon krizi Çin sistemi içinde önemli bir koordinasyon eksikliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, Atlantik üzerinde düşürülen balonun ÇHC'nin Halk Kurtuluş Ordusu'na bağlı istihbarat programının bir parçası olmakla birlikte, Xi'nin programdan haberdar olması ancak günlük operasyonlardan önceden haberdar olmaması olasılık dâhilindedir. İlk senaryo uyarınca, ABD hava sahasına giriş yapan balonun uygunsuz zamanlaması Çin hükümeti ve Çin ulusal güvenlik

sistemi içindeki koordinasyon eksikliğinin bir sonucudur. Çünkü ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in Çin ziyareti, sivil dışişleri bürokrasisi için 2023 yılının en önemli olaylarından biri olarak değerlendirilmiştir (McCarthy, 2023). Her halükarda, Çin Devlet başkanı Xi Jinping'in, ABD hava sahasına gönderilen balonun dâhil olduğu istihbarat programından haberdar olmaması, ÇHC'nin yönetim yapısı dikkate alındığında çok da ihtimal dahilinde bir seçenek olarak görünmemektedir.

İkinci senaryoya göre Xi, Antony Blinken'in Çin ziyareti öncesinde ABD hava sahasında istihbarat toplamak amacıyla gönderilen balondan haberdardır. İkinci senaryo uyarınca Xi ve üst düzey danışmanları, Amerikan hava sahasına gönderilen balonun yol açacağı potansiyel sonuçları, Blinken'in ziyaretinin 2018 yılından bu yana ABD'nin Çin'e yapacağı ilk üst düzey ziyaret olmasını ve ÇHC-ABD arasındaki mevcut gerginliğin yumuşaması ihtimalini hafife almıştır. Her halükarda, Mart 2018 tarihinde devlet başkanlığı görevine yeniden seçilen ve Anayasada yer alan Çin Devlet Başkanının en fazla iki kez beşer yıllık süreyle seçilebileceği hükmünü kaldıran Xi Jinping yönetiminde, iktidarın merkezileşmesiyle ilgili temel sorunlardan birinin yetkinin alt kademelere devredilmemesi meselesi olduğu görülmektedir (McCarthy, 2023).

Sonuç

Dış politika, egemen devletlerin hedeflerine ulaşmak, kendi egemenlik alanı dışındaki durumu ya da tutumu değiştirmek veya yenisini yaratmak amacıyla resmi kanallarla başlattıkları eylem ya da tepkilerin toplamıdır. Dış politikada karar alma çalışmaları, 1970'li yıllar itibariyle uluslararası ilişkilerin temel inceleme alanlarından biri haline gelmiştir. İlgili makale, dış politikada karar alma çalışmalarında öne çıkan eserlerden olan Graham Allison'ın 1971 yılında yayınladığı "The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis" (Kararın Özü: Küba Füze Krizini Açıklamak) isimli çalışmasındaki üç karar alma modelini kuramsal çerçeve olarak belirlemiştir. "Devletlerin dış politika kararlarına hâkim olan davranış kodlarının, devletlerin dış politikalarında karşılaştıkları krizlere yönelik karar alma davranışlarını şekillendirdiği" hipotezinin sınındığı makalede, balon krizine ilişkin olarak ABD'nin dış politika kararlarının açıklanmasında Allison'ın üç karar alma modelinden bürokratik siyaset modeli öne çıkarken, ÇHC'nin dış politika karar alma davranışlarının açıklanmasında, rasyonel aktör modelinin öne çıktığı görülmüştür.

Oldukça düşük maliyetli ve uçakların üzerindeki irtifalarda uçabildiği için radarlara yakalanmayacak biçimde tasarlanan balonlar, istihbarat

faaliyetleri amacıyla hava casusluk araçları olarak geçmişten günümüze kullanılagelmiştir. 28 Ocak - 4 Şubat 2023 tarihleri arasında ABD'nin hava sahası üzerinde seyreden ÇHC'ye ait balon, tarafları krizin eşliğine getirmiştir. Yaşanan balon krizi, ABD ile ÇHC arasında süregiden "istihbarat savaşının" yeni bir vechesi olarak değerlendirilmiştir. Balon 4 Şubat 2023 tarihinde, Carolina'daki MyrtleBeach yakınlarında ABD'ye ait F-22 savaş uçağı tarafından düşürülmüştür. Kuzey Amerika Hava-Uzay Savunma Komutanlığı, manevra kabiliyetine sahip olan Çin'e ait balonun radyo ve cep telefonu sinyalleri de dahil olmak üzere sinyalleri toplayarak coğrafi konum belirleyebilecek antenler, sensörler, güneş panelleri ve diğer ekipmanlara sahip olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla, yapılan çalışmalar, bir meteoroloji balonunun yeteneklerinin çok ötesinde sinyal istihbaratı gerçekleştirebilen, bilgi ve sinyal istihbaratı toplama ve coğrafi konum belirleme kapasitesine sahip çok sayıda antene sahip olan balonun, casus balon olma olasılığını güçlendirmiştir.

ÇHC'nin dış politika karar alma davranış kalıpları incelendiğinde, casus balon krizi özelinde, Allison'un karar alma modellerinden, bilhassa rasyonel aktör modeli ile uyum gösterdiği görülmüştür. Makalede, rasyonel aktör modeli uyarınca ilgili krize ilişkin olarak iki temel senaryo üzerinde durulmuştur. İlk senaryo uyarınca, ABD hava sahasına giriş yapan balonun uygunsuz zamanlaması Çin hükümeti ve Çin ulusal güvenlik sistemi içindeki koordinasyon eksikliğinin bir sonucudur. Çin Devlet başkanı Xi Jinping'in, ABD hava sahasına gönderilen balonun dâhil olduğu istihbarat programından haberdar olmaması, ÇHC'nin yönetim yapısı dikkate alındığında çok da ihtimal dâhilinde bir seçenek olarak görünmemektedir. Dolayısıyla, ÇHC'nin Halk Kurtuluş Ordusu'na bağlı istihbarat programının bir parçası olduğu düşünülen balonun ABD hava sahasına girişi, yürütülen günlük bir operasyonun parçasıdır. Xi Jinping, ilgili istihbarat programdan haberdar olmakla birlikte yürütülen günlük operasyonlardan önceden haberdar değildir. İkinci senaryoya göre Xi ve üst düzey danışmanları, Amerikan hava sahasına gönderilen balonun yol açacağı potansiyel sonuçları, Blinken'ın ziyaretinin 2018 yılından bu yana ABD'nin Çin'e yapacağı ilk üst düzey ziyaret olmasını ve ÇHC-ABD arasındaki mevcut gerginliğin yumuşaması ihtimalini hafife almış olup; gönderilen casus balon bilinçli bir kararın sonucudur.

Yaşanan balon krizi, Çin dış politikasındaki temel karar alıcı olan devlet başkanı Xi Jinping'in Çin sistemi içinde yürütülen hassas karar ve uygulamalardan ne kadar yakından haberdar olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Aynı zamanda yaşanan balon krizi, Xi ve ÇKP liderleri için uyarı niteliğinde olup; yalnızca Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun

yetenekleriyle ilgili değil, aynı zamanda ordunun yüksek riskli operasyonların sonuçlarını doğru şekilde ölçme kapasitesiyle ilgili endişeleri de güçlendirmiştir.

ABD dış politika karar alma davranış kalıpları incelendiğinde, casus balon krizi özelinde, bürokratik siyaset modelinin öne çıktığı görülmüştür. Bürokratik siyaset modeli, başkan Biden ve ekibi ile karar alma sürecine dâhil olan diğer aktörlerin pazarlıklarını öne çıkartan bir modeldir. ABD dış politikasındaki karar alma süreci de krize doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olan pek çok aktörün tesiri altında şekillenmektedir. Casus balon krizine ilişkin olarak karar alma sürecinde Başkan, Başkan'ın ekibi, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve CIA arasında gerçekleştirilen pazarlıklar ve fikir teatileri, karar almada önemli bir rol oynamıştır. ABD Başkanı Joe Biden'ın mümkün olan en kısa sürede casus balonun düşürülmesi talimatına karşın, üst düzey askeri yetkililerin katıldığı toplantıdan, balonun patlatılması sonucunda oluşacak enkazın sivilleri tehdit edebileceği gerekçesiyle derhal düşürülmemesi tavsiyesi çıkmıştır. Karar alma sürecine dâhil olan diğer aktörlerin pazarlıklarını öne çıkartan bir karar alma modeli olan bürokratik siyaset modeline uygun olarak, yapılan fikir teatileri sonucunda, casus balon krizine ilişkin olarak alınan dış politik kararda ortak bir akıl benimsenmiştir.

Kaynakça

- AK, Ö. (2012). *Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- ALDEN, C., Aran, A., & Alves, A. (2016). *Foreign Policy Analysis New approaches*. London: Routledge.
- ALEXANDER, P., & SHABAD, R. (2023, Şubat 16). *Biden says Chinese President Xi doesn't want to damage relations with U.S. after spy balloon, in exclusive interview*. NBC News: <https://www.nbcnews.com/politics/white-house/biden-speech-spy-balloon-rcna71050>
- ALLISON, G. T. (1971). *Essence of Decision Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown and Company.
- ASLAN, M. Ç. (tarih yok). *Parti Sistemleri*. Temmuz 1, 2023 tarihinde TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/parti_sistemleri
- AYDIN, F. (2020). Çin Dış Politika Dinamiklerini Anlamlandırmak. *İş ve Hayat Dergisi*, 6(11), s. 142-155.

BEŞGÜL, B. (2023). Dış Politika Kültürünün Karar Alma Sürecine Etkisi: ABD'nin Irak İşgali. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), s. 455-481.

Bloomberg News. (2023, Şubat 8). *China Says US Should Return Debris From Balloon It Shot Down*. Bloomberg News: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-08/china-says-us-should-return-debris-from-balloon-it-shot-down>

BM Enformasyon Merkezi UNIC. (tarih yok). *Milletlerarası Sivil Havacılık Andlaşması*. BM Enformasyon Merkezi UNIC: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095658bm_36.pdf

BREUNING, M. (2007). *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

CHEN, T., Li, Q., Zhang, W., & Wang, F.-Y. (2023). Spy Balloon or Sputnik Moment: A Comparative Analysis of Public Opinion in China and the United States. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, s. 1-12.

Congress.gov. (2023, Şubat 16). *S.Res.66 - A resolution condemning the use by the People's Republic of China of a high-altitude surveillance balloon over the territory of the United States as a brazen violation of United States sovereignty*. Congress.gov: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-resolution/66/all-actions>

CTV News. (2023). *Ottawa tight-lipped on details as Canada, U.S. call out China over balloon*. CTV News: <https://www.ctvnews.ca/politics/ottawa-tight-lipped-on-details-as-canada-u-s-call-out-china-over-balloon-1.6258826>

DAVIDSON, H. (2023, Şubat 13). *Chinese foreign ministry says US also flies balloons over China*. Guardian News & Media : <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/13/chinese-foreign-ministry-says-us-also-flies-balloons-over-china>

EFEĞİL, E. (2016). *Dış Politika Analizi Ders Notları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Embassy of the People's Republic of China in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. (2023, Şubat 16). *oreign Ministry Spokesperson's Remarks on the Unintended Entry of a Chinese Unmanned Airship into US Airspace Due to Force Majeure IV*. Embassy of the People's Republic of China in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: https://gb.china-embassy.gov.cn/eng/PressandMedia/Spokepersons/202302/t20230217_11026198.htm

FOX Business. (2023, Şubat 6). *China spy flight: What to know*. FOX Business: <https://www.foxbusiness.com/politics/montana-china-spy-balloon>

GÜNDÜZ, A. (2003). *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

HARRİS, D. (2015, Haziran 9). *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance in the Information Age. Leading Edge* : <https://leadingedgeairpower.com/2015/06/09/intelligence-surveillance-and-reconnaissance-in-the-information-age/>

HUDSON, J., NAKASHİMA, E., & LAMOTHE , D. (2023, Şubat 9). *U.S. declassifies balloon intelligence, calls out China for spying*. The Washington Post: <https://web.archive.org/web/20230210005507/https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/02/09/chinese-balloon-surveillance-program/>

HUDSON, V., & DAY, B. (2020). *Foreign Policy Analysis Classic and Contemporary Theory*. United Kingdom: Rowman & Littlefield.

HUTZLER, A., CATHEY, L., DELİSO, M., GUERİLUS , S., & HUTCHİNSON, B. (2023, Şubat 5). *China says it reserves right to respond to downing of surveillance balloon*. ABC News: <https://abcnews.go.com/US/live-updates/china-spy-balloon/?id=96874279>

JR, B. D. (2023, Şubat 9). *Chinese balloon part of worldwide fleet, US officials say*. BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64572324>

KUBE, C., & LEE, C. (2023, Şubat 3). *Suspected Chinese spy balloon found over northern U.S*. NBC News: <https://www.nbcnews.com/politics/national-security/suspected-chinese-spy-balloon-found-northern-us-military-installations-rcna68879>

MCCARTHY, S. (2023, Şubat 10). *The US says Xi didn't know about the balloon. That raises even more questions*. CNN World: <https://edition.cnn.com/2023/02/10/china/china-balloon-xi-jinping-unaware-intl-hnk/index.html>

MİLLER , Z., Balsamo, M., Long, C., Madhani , A., & Baldor, L. (2023, Şubat 5). *US downs Chinese balloon, drawing a threat from China*. The Associated Press: <https://apnews.com/article/politics-united-states-government-china-antony-blinken-51e49202f2a0a50541cde059934c4cfb>

Milli İstihbarat Teşkilatı. (tarih yok). *Milli İstihbarat Teşkilatı İstihbarat Sözlüğü*. Milli İstihbarat Teşkilatı: <https://www.mit.gov.tr/kariyer-sozluk.html#%C4%B0>

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2023, Şubat 14). *Foreign Ministry Spokesperson Wang Wenbin's Regular Press Conference on February 14, 2023*. Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/202302/t20230214_11024997.html

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2023, Şubat 5). *The Foreign Ministry Issues Statement on the US Claim of Downing a Chinese Unmanned Airship*. Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China:

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202302/t20230205_11019871.html

MINTZ, A., & DeRouen Jr, K. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge: Cambridge University Press.

National WWI Museum and Memorial. (tarih yok). *Balloons and Dirigibles in WWI*. National WWI Museum and Memorial: <https://www.theworldwar.org/learn/about-wwi/balloons-and-dirigibles-wwi#:~:text=Rising%20at%20average%20altitudes%20between,of%20range%20of%20ground%20fire.>

PAZARCI, H. (2016). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.

PIKE, F. (2023, Şubat 3). *China and the strange history of balloon warfare*. The Spectator: <https://www.spectator.co.uk/article/china-and-the-strange-history-of-balloon-warfare/>

PRINGLE, R., & RANSOM, H. (tarih yok). *intelligence*. Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/intelligence-international-relations>

SÖNMEZOĞLU, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Ankara: Der Yayınevi.

SÖNMEZOĞLU, F. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.

SULLIVAN, H. (2023, Şubat 3). *Spy balloons: what are they and why are they still being used?* uardian News & Media: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/03/spy-balloons-what-are-they-and-why-are-they-still-being-used>

SÜMER, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(19), s. 119-144.

THAYER, B., & FRIEND, J. (2018, Ekim 3). *The World According to China*. The Diplomat: <https://thediplomat.com/2018/10/the-world-according-to-china/>

The Associated Press. (2023, Şubat 11). *US blacklists 6 Chinese entities over balloon program*. The Associated Press: <https://apnews.com/article/politics-united-states-government-china-beijing-business-cdf319c71f097f7f8ef176b6d7b9526c>

The British Balloon Museum and Library. (2019, Kasım 25). *Military Ballooning*. The British Balloon Museum and Library: <https://www.bbml.org.uk/military-ballooning/>

The Guardian. (2023, Şubat 18). *FBI lab will get to the 'guts' of Chinese balloon – White House*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/18/us-says-salvaged-sunken-remnants-of-downed-chinese-balloon-reinforce-it-was-for-spying>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü*. Haziran 30, 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=1%20Ekim%201949%20tarihinde%20kurulan,ayn%C4%B1%20zamanda%20Devlet%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1'd%C4%B1r>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=1%20Ekim%201949%20tarihinde%20kurulan,ayn%C4%B1%20zamanda%20Devlet%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1'd%C4%B1r>

ÜSTÜN, K. (2023, Şubat 14). *Spy Balloons: A new chapter in the US-China intelligence crisis*. Foundation for Political, Economic and Social Research (SETA): <https://www.setav.org/en/spy-balloons-a-new-chapter-in-the-us-china-intelligence-crisis/>

YOUNG, M. P. (2023, Şubat 14). *China's balloon blunder shows the shortcomings of its national security apparatus*. Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/chinas-balloon-blunder-shows-the-shortcomings-of-its-national-security-apparatus/>